

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК [378.147:37.036]:316.444.5

Ю. А. ГУБА

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ УМІНЬ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНІСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Розкрито проблему розвитку творчих умінь як умови формування професійної мобільності. Уточнено визначення поняття «творчі вміння». Наведено різні погляди щодо визначення суттєвих ознак та характеристик цього складного особистісного утворення. Обґрунтовано значущість розвитку творчих умінь для формування професійної мобільності майбутнього вчителя. Розглянуто методи розвитку творчих умінь студентів.

Ключові слова: творчі вміння, творча активність, інтелектуальна активність, творчий потенціал, професійна мобільність.

Ю. А. ГУБА

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ УМЕНИЙ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Раскрыто проблему развития творческих умений как условия формирования профессиональной мобильности. Уточнена сущность понятия «творческие умения». Рассмотрены различные точки зрения на определение сущностных признаков и характеристик этого сложного личностного образования. Обосновано значение развития творческих умений на формирование профессиональной мобильности будущего учителя. Освещены методы развития творческих умений студентов.

Ключевые слова: творческие умения, творческая активность, интеллектуальная активность, творческий потенциал, профессиональная мобильность.

J. A. HUBA

THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES AS THE CONDITION FOR THE FORMATION OF FUTURE TEACHER'S PROFESSIONAL MOBILITY

The problem of the development of creative abilities as the condition of professional mobility formation is presented in the article. The definition of the concept «creative abilities» is specified, different points of view on the determination of essential peculiarities of this difficult personal formation are considered; the value of the creative abilities' development for future teacher's professional mobility formation is grounded, the methods of the creative abilities development of students are considered.

Keywords: creative abilities, creative activity, intellectual activity, creative potential, professional mobility.

У рамках структурного реформування системи вищої освіти, модернізації освітніх програм, впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес особливої значущості набуває проблема ефективної професійної підготовки майбутнього вчителя. Відповідно до можливостей і потреб сучасного суспільства, орієнтуючись на вимоги внутрішнього та зовнішнього ринку праці щодо конкурентоспроможності фахівців, згідно з європейськими нормами і стандартами перед вищими навчальними закладами постало важливе завдання – формування мобільного вчителя як активної, творчої, соціально зрілої особистості.

Модернізація вітчизняної освіти і її входження у загальноєвропейський освітній простір також висувають нові вимоги до професійної мобільності майбутніх вчителів. Мобільний

вчитель передусім має бути висококваліфікованим і далекоглядним професіоналом, самостійним, творчо активним, з посиленою відповідальністю за власний професійний розвиток, тонким психологом, котрий володіє інноваційними та педагогічними технологіями.

Проблема формування творчих умінь належить до низки «вічних» проблем філософсько-педагогічної та психолого-педагогічної думки. Психолого-педагогічний аспект проблеми творчості пов'язаний з виявленням і формування творчих умінь майбутніх вчителів, розробкою змісту, засобів та умов організації й здійснення творчої діяльності [1, с. 33–34].

Сьогодні питання щодо формування творчих умінь у професійній мобільності майбутніх вчителів постає особливо гостро, оскільки дослідження останнього часу виявили значно більше, ніж передбачалося раніше, можливостей засвоювати як у звичній, так і в нестандартній ситуації.

Мета статті – обґрунтувати значущість розвитку творчих умінь для формування професійної мобільності майбутнього вчителя, розглянути окремі методи розвитку творчих умінь.

Розглядаючи творчість як джерело та засіб ефективної самореалізації та самоактуалізації особистості, перспективним, на нашу думку, є дослідження основних рушійних сил творчості, які спонукають вчителя до здійснення творчої професійної діяльності.

Зазначимо, що одиницею творчості в професійній мобільності є творча активність особистості. Підтвердження цього факту знаходимо в наукових дослідженнях багатьох вітчизняних та російських дослідників, зокрема, Д. Богоявленської, Н. Вишнякової, В. Дружинін, В. Зінченка, С. Максименка, Н. Непомнящої, Я. Пономарьова та ін.

Творча активність розглядається авторами як показник і характеристика професійної мобільності (В. Біблер, Л. Виготський, С. Гольдентріхт). Деякі дослідники визначають її сутність як міру, ставлення до мобільності (О. Жуганов, Г. Пономаренко, Г. Щукіна), ставлення до дійсності, комплекс властивостей, що поєднують інтелектуальні, вольові й емоційні процеси (М. Воробйов, Е. Мізюрова).

Отже, поняття «професійна мобільність» і «творчість» розглядається у певному взаємозв'язку та взаємозалежності. Тому вважаємо за потрібне досліджувати професійну мобільність та творчі вміння цілісно.

Творчість має такі характерні ознаки: новизна, оригінальність (творчий стиль, багатство індивідуальної натури), комунікація (самовираження та самореалізація), ціннісність (соціальна й особиста), незапланованість, надситуативність, безкорисливість творчої діяльності тощо. Основою творчої діяльності є виникнення творчого задуму та його втілення в життя, а джерелом – внутрішній саморух особистості до творчої самореалізації та самовдосконалення.

Педагогічний аспект порушеної проблеми розкривається у працях Л. Арістової, В. Андрєєва, Ю. Бабанського, М. Данилова, Б. Коротяєва, І. Лернера, Л. Момот, В. Паламарчука, О. Савченко, М. Скаткіна, Т. Шамової, Г. Щукіної та інших учених.

Творчі вміння майбутнього вчителя в професійній мобільності виявляється у винахідливості, оригінальності, нестереотипності, творчій уяві, асоціативному сприйнятті, інтуїції, емпатії, культурі почуттів і натхненні.

У психолого-педагогічній літературі поняття «уміння» трактується як заснована на знаннях і навичках готовність людини успішно виконувати певну діяльність [6, с. 102]. Уміння завжди спираються на активну інтелектуальну діяльність, свідомий інтелектуальний контроль виконання тієї чи іншої дії.

У трактуванні визначення «творчі вміння» існують декілька підходів: особистісний (як складної, комплексної характеристики особистості); діяльнісний (як інтегративна категорія, що перетворює діяльність у творчий процес); особистісно-діяльнісний (коли активність є важливою характеристикою діяльності творчої особистості, що забезпечує її професійне зростання і саморозвиток). Різні погляди щодо визначення сутності творчих умінь підтверджують складність досліджуваного феномена, інтерес багатьох дослідників до його вивчення, бажання виокремити різні сторони цього особистісного утворення.

Джерелом творчих умінь є потреба, що визначає її спрямованість на творчий процес. Потреба у здійсненні творчих перетворень – це показник високого рівня розвитку професійної мобільності.

На думку психологів, сформоване вміння може стати властивістю особистості й умовою набуття нових знань, умінь і навичок, тобто показником інтелектуального розвитку

особистості, здатності до перебудови засвоєних прийомів діяльності, до опанування знань і застосування їх у змінених умовах відповідно до поставленої мети діяльності [2, с. 31].

Про інтелектуальний розвиток у структурі творчої діяльності говорить Я. Пономарьов [8, с. 56]. Розглядаючи психологічний механізм творчості, серед якостей особистості він вказує на існування мотиваційної напруги: формально-динамічна характеристика пошукової домінанти – інтелектуальна активність, ініціатива. Я. Пономарьов переконаний, що оптимальний інтелектуально-мотиваційний розвиток є необхідною умовою успіху творчої діяльності у формуванні професійної мобільності.

Ю. Мороз цим терміном позначає комплекс інтелектуальних та особистісних особливостей індивіда, що сприяють самостійній постановці проблем, народженню значної кількості оригінальних ідей і нешаблонному їх вирішенню.

Інтелектуальні вміння забезпечують функціонування інтелекту як інтегрального утворення в структурі особистості (О. Лаврентьєва). Вони складаються з пізнавальних (здатності вести пошук, сприймати, запам'ятовувати та обробляти інформацію) та теоретичних (здатності аналізувати, узагальнювати матеріал, висувати гіпотези, теорії, здійснювати переведення інформації з однієї знакової системи в іншу) умінь [6, с. 105].

Інтелектуальні вміння є мобільними, рухомими, варіативними, діють у будь-яких ситуаціях і на будь-якому предметному рівні. Володіння такими вміннями дозволить діяти швидко, осмислено виконувати різноманітні предметні дії. Від ступеня узагальненості умінь залежить рівень педагогічної підготовки майбутніх фахівців. Оволодіння системою таких умінь створює основу для формування професійної мобільності.

Найважливіше інтелектуальне вміння – це вміння мислити. Психологія розглядає мислення як «узагальнене та опосередковане пізнання світу в процесі практичної і теоретичної діяльності індивіда» [3, с. 99]. Мислячи, людина пізнає те, чого вона не може сприйняти безпосередньо чи уявити, доходить до розуміння суті явищ, формує поняття про них і практично оволодіває ними. Процес мислення особливо активізується при вирішенні складних мислительних завдань чи проблем. Людина переживає отримання результату – позитивного чи негативного, у неї формуються судження, оцінки, розвиваються мотиви. Мислення – це завжди пошук і відкриття нового для суб'єкта, тобто воно завжди є самостійним, має продуктивний творчий характер.

А. Вербицький виокремлює три складники, за якими вибудовується професійна підготовка майбутнього фахівця: діяльність власне навчальна, квазіпрофесійна навчально-професійну [3, с. 68–70]. При цьому вчений визначає три навчальні моделі: 1) семіотичну навчальну модель, яка містить систему завдань, що передбачають роботу з текстом (такі завдання орієнтовані на індивідуальне здобуття знань); 2) імітаційну навчальну модель, в якій навчальні завдання передбачають вихід студента за межі власне текстів шляхом співвіднесення «вичерпуваної» з них інформації із ситуаціями майбутньої професійної діяльності; 3) соціальну навчальну модель, в якій завдання отримують динамічне розгортання у спільних колективних формах роботи.

Моделювання реальних професійних ситуацій допоможе майбутнім вчителям зрозуміти й відчути на власному досвіді відповідальність за свої слова, вчинки, навчить взаємодіяти з колегами, зрозуміти їх, правильно підбирати мовні засоби для формулювання та висловлювання думок [6, с. 88].

Надзвичайно важливо вчити майбутніх учителів самостійно виконувати проблемні завдання, а також правильно організувати пошукову діяльність, в якій викладено основи реалізації проблемного навчання в педагогічному процесі, показано шляхи формування вміння мислити. До них належить, передусім, алгоритмізація процесу навчання: встановлення певної послідовності виконання розумових дій при вирішенні завдання. При цьому треба пам'ятати, що алгоритмізація – не тільки репродуктивний процес використання готових алгоритмів. Виявлення, встановлення алгоритмів є процесом творчим. Дидактично такий спосіб алгоритмізації найбільш продуктивний, методично ж – сприяє формуванню не лише інтелектуальних, а й педагогічних умінь. Навчаючи як виявити алгоритм ми формуємо евристичне мислення. Оскільки алгоритмізація робить навчання проблемним, то зрозуміло, що без організації проблемного навчання ефективне формування інтелектуальних умінь неможливе.

У проблемному навчанні формується вміння висувати гіпотези, тобто розвивається бачення шляхів вирішення проблеми. Для активізації пізнавальної діяльності студентів та ефективнішого формування інтелектуальних умінь доцільно використовувати вправи із застосуванням інтерактивних технологій навчання. Так, наприклад, технологія «брейкстормінг» або «мозковий штурм» [1, с. 19–21] передбачає виключення критики при висловленні будь-

яких гіпотез, навпаки, заохочується висловлення незвичайних, «диких» ідей, вітається максимальна кількість ідей за обмежений час і швидка їх фіксація, комбінування, поліпшення, розвиток ідей незалежно від того, ким вони були висловлені.

Працювати над проблемою можна і «синектичним методом» (методом аналогій) [1, с. 21–23], запропонованим американським психологом В. Гордоном. Мета цього методу – пошук творчих знахідок шляхом тренування уяви і об'єднання несумісних елементів, перетворення незвичного на звичне і навпаки. При цьому головним є побачити у новій, незвичній ситуації, проблемі щось знайоме, таке, що розв'язується відомими способами. В. Гордон визначає такі типи аналогій: особистісна, пряма, символічна, фантастична, емпатійна.

Майбутнім вчителям можна запропонувати стати на місце іншої людини (директора школи, вчителя, учня, батька чи матері школяра), побачити проблему їхніми очима. Розвиток творчої уяви також стимулює залучення студентів до складання казок на предметному чи загальнопедагогічному матеріалі. Непомітно для себе у фантастичній формі вони передають своє бачення тієї чи іншої педагогічної проблеми, пропозиції у цьому випадку висловлюються сміливіше і продуктивніше.

Ефективною є групова робота щодо вирішення проблемних ситуацій з використанням інтерактивних технологій «два – чотири – всі разом», «карусель», «ажурна пилка», «аналіз ситуації», «акваріум» тощо [7]. Розглядаючи ситуацію малою групою, студенти відкрито вносять пропозиції, висловлюють гіпотези, обґрунтовують свою та вислуховують інші думки, знаходять компромісне рішення і виносять його на розгляд усієї групи.

Використання вказаних технологій розвиває у майбутніх учителів уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати ситуації, узагальнювати інформацію, робити висновки, сприяє розвитку в них уяви та інтуїції. Практика свідчить, що найбільш ефективними є ті технології, що дозволяють обговорення проблеми зробити прозорим, коли думки менше обговорюються в закритих малих групах (там йде підготовча робота, яка вимагає спільних дій усіх членів групи), а більше – відкрито, на загал. Оптимальний результат дає використання технології «акваріум», коли діюча група сідає в центр аудиторії і веде дискусію, демонструючи знання її правил і уміння думати вголос. Решта уважно слухає, а пізніше висловлює свої думки щодо вирішення проблеми, коментує ступінь оволодіння навичками дискусії, напрями вдосконалення таких навичок.

Загалом розгляд та аналіз навчально-виховних ситуацій формує у майбутніх учителів не лише уміння вирішувати проблеми, а й здатність їх бачити, розуміти, ставити перед собою, що не менш важливо для формування інтелектуальних умінь.

Сьогодні пріоритетного значення набуває творчий підхід у професійній мобільності, а принцип креативності, що «полягає у максимальній орієнтації на творче начало у навчальній діяльності, засвоєнні власного досвіду творчої діяльності», визначає результативність та ефективність професійної мобільності майбутнього вчителя. Від врахування охарактеризованих факторів, методів і засобів залежить ефективність процесу розвитку творчих умінь і як наслідок – результативність формування професійної мобільності майбутніх учителів.

Подальшого розвитку потребують шляхи розвитку творчих умінь майбутніх учителів у різних видах професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д. Б. Богоявленская. – Ростов-на-Дону, 1983. – 173 с.
2. Вишнякова Н. Ф. Психологические основы развития креативности в профессиональной акмеологии / Н. Ф. Вишнякова. – М., 1996. – 364 с.
3. Дружинин В. Н. Когнитивные способности : структура, диагностика, развитие / В. Н. Дружинин. – СПб.: Иматон, 2001. – 224 с.
4. Кісіль М. В. Креативність і прагматизм для сучасної освіти / М. В. Кісіль // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Філософія, соціологія, політологія». – Вип. 17. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 140–144.
5. Мороз Ю. В. Творча активність особистості і закономірності її розвитку в онтогенезі / Ю. В. Мороз // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 4. – С. 58–60.
6. Никитина Г. В. Формирование творческих умений в процессе профессионального обучения / Г. В. Никитина, В. Н. Романенко. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 1998. – 168 с.

7. Олійник С. В. Теоретичні засади формування творчого потенціалу майбутнього вчителя / С. В. Олійник // Наукові записки Ніжинського ДПУ. – 1998. – С. 40–42.
8. Пономарев Я. А. Психология творения: Избранные психологические труды / Я. А. Пономарев. – М.-Воронеж: Модэк, 1999. – 480 с.
9. Педагогічна майстерність: підручник / За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.
10. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод, посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.

УДК 378.1:377

Й. М. ГУШУЛЕЙ, І. В. ГАВРИЩУК

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧО-ТЕХНІЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО РОБІТНИКА МЕХАНІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розкрито питання формування виробничо-технічної орієнтації майбутнього робітника в процесі професійної підготовки. Визначено сутність виробничо-технічної орієнтації майбутнього робітника, розкрито її зміст і структуру. На підставі аналізу структури загальнотехнічної діяльності, теоретична модель виробничо-технічної орієнтації представлена як синтез трьох взаємопов'язаних складових: загальноосвітньої, загальнотехнічної і професійної.

Ключові слова: виробничо-технічна орієнтація, робітник механічних технологій, педагогічна технологія.

И. Н. ГУШУЛЕЙ, И. В. ГАВРИЩУК

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ОРИЕНТАЦИИ БУДУЩЕГО РАБОЧЕГО МЕХАНИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Раскрыты вопросы формирования производственно-технической ориентации будущего рабочего в процессе профессиональной подготовки. Определена сущность производственно-технической ориентации будущего рабочего, раскрыты его содержание и структура. Исходя из анализа структуры общетехнической деятельности, теоретическая модель производственно-технической ориентации представлена как синтез трёх взаимосвязанных составляющих: общеобразовательной, общетехнической и профессиональной.

Ключевые слова: производственно-техническая ориентация, рабочий механических технологий, педагогическая технология.

Y. M. HUSHULEY, I. V. HAVRYSHCHUK

THE ORGANIZATIONAL-PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE FORMATION OF FUTURE MECHANICAL TECHNOLOGIES WORKERS' INDUSTRIAL AND TECHNICAL ORIENTATION

The issues of formation of future mechanical technologies workers' industrial and technical orientation are discussed. The essence of the notion of industrial and technical orientation of a future worker is defined, its contents and structure are revealed. According to the analysis of the general technical activity's structure the theoretical model of industrial and technical orientation is represented as a synthesis of three interconnected components: general educational, general industrial and professional components.

Keywords: industrial and technical orientation, mechanical technologies worker, pedagogical technology.

В Україні відбуваються значні зміни в структурі системи професійно-технічної освіти, обумовлені процесами перерозподілу потреб ринку праці. Нові виробничі відносини та зміни в характері і змісті праці висувають усе більш високі вимоги до професійно-кваліфікаційних характеристик молодого поповнення робітників сучасного виробництва. У своїй професійній діяльності сучасний кваліфікований робітник все частіше стикається із необхідністю